

09.12.2020

Verilerle 2020 Yılında Türkiye’de İnsan Hakları İhlalleri

YAŞAM HAKKI

Siyasal iktidarın ekonomiden toplum sağlığına kadar ülkenin tüm meselelerini güvenlik sorunu haline getiren, toplumu kutuplaştıran, ülke içinde ve dışında şiddeti esas alan, bilhassa da Kürt sorununun ve uluslararası sorunların çözümünde çatışma ve savaşı tek yöntem haline getiren politikaları, 2020 yılında yaşanan yaşam hakkı ihlallerinin başlıca sebebini oluşturmaktadır. Ancak yaşam hakkı ihlalleri, sadece devletin güvenlik güçleri tarafında gerçekleştirilen ihlaller ile sınırlı değildir. Yapısal şiddetin bir ürünü olarak ve/veya üçüncü kişiler tarafından gerçekleştirilen fakat devletin, “önleme ve koruma” yükümlülüğünü yerine getirmeyerek neden olduğu ihlalleri de kapsamaktadır.

İnsan Hakları Derneği (İHD) ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TIHV) Dokümantasyon Birimi/Merkezi verilerine göre 2020 yılının ilk 11 ayında:

- Kolluk güçlerinin yargısız infazı, dur ihtarına uyulmadığı gerekçesiyle veya rastgele ateş açması sonucu 12 kişi yaşamını yitirmiş, 10 kişi de yaralanmıştır.
- Ülke içinde yaşanan silahlı çatışmalar sonucunda en az 45 güvenlik görevlisi (32’si asker, 11’i polis, 3’ü korucu), 160 militan, 20 sivil olmak üzere toplam 225 kişi yaşamını yitirmiştir. Bu dönemde en az 50 güvenlik görevlisi (46’sı asker, 2’si polis, 2’si korucu) ve 29 sivil olmak üzere toplam 79 kişi ise yaralanmıştır.
- Güvenlik güçlerine ve veya resmi kurumlara ait araçların çarpması sonucu en az 2 kişi yaşamını yitirmiş, 1 kişi de yaralanmıştır.
- Mayın ve sahipsiz bomba vb. patlaması sonucu 1 kişi yaşamını yitirmiş, 3 kişi de yaralanmıştır.
- İHD’nin verilerine göre hapishanelerde hastalık, intihar, şiddet, ihmal vb. çeşitli gerekçelerle en az 49 kişi yaşamını yitirmiştir.

- Irkçı ve nefret içerikli saldırılar sonucu 10 kişi yaşamını yitirmiş, 22 kişi yaralanmıştır. Aralarında milletvekili, siyasi parti yöneticisi, yazar, gazeteci ve sanatçıların olduğu en az 14 kişi ise ölümlerle tehdit edilmiştir.

- Zorunlu ya da muvazaf olarak askerlik görevini yaparken en az 20 kişi kaza, patlama ve/veya şüpheli bir şekilde yaşamını yitirmiş, 20 kişi de yaralanmıştır.

- İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi'nin (İSİG) verilerine göre iş kazaları/cinayetleri sonucu Türkiye'de 2020 yılının ilk 11 ayında en az 2032 işçi yaşamını yitirmiştir.

- Erkek şiddeti sonucunda en az 260 kadın öldürülmüştür.

- 30 Kasım 2020 tarihi itibarıyla resmi açıklamalara göre Covid-19 salgını nedeniyle 13.746 kişi yaşamını yitirmiştir.

- Türk Tabipleri Birliği'nin (TTB) verilerine göre, 28 Kasım 2020 tarihi itibarıyla Covid-19 salgını nedeniyle 185 sağlık çalışanı yaşamını yitirmiştir.

Türkiye, Covid-19 salgını koşullarına rağmen 2020 yılı içinde de Suriye, Libya ve Kuzey Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi (IKBY) sınırları içinde askeri harekâtlara devam etmiştir. Tespit edilebildiği kadarıyla bu harekâtlar sırasında:

- IKBY sınırları içinde yaşanan çatışmalar sonucu 21 güvenlik görevlisi (19 asker, 2 korucu), 12 sivil ve 116 militan olmak üzere toplam 149 kişi yaşamını yitirmiş, 10 asker, 8 sivil olmak üzere toplam 18 kişi ise yaralanmıştır.

- Suriye'de yaşanan çatışmalar sonucu 78 asker, 1 sivil personel olmak üzere toplam 79 kişi yaşamını yitirmiş, 82 asker ise yaralanmıştır.

Bu arada olası yaşam hakkı ihlalleri bakımından bir kaygımızı paylaşmak isteriz:

TBMM Genel Kurulu'nda kabul edildikten 18 Haziran 2020 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 7245 sayılı Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu ile bekçilere zor ve silah kullanma; kamu düzenini bozacak mahiyetteki gösteri, yürüyüş ve karışıklıkların önlenmesi amacıyla genel kolluk kuvvetleri gelinceye kadar önleyici tedbirleri alabilme; makul bir gerekçeyle durdurma; kimlik veya diğer belgeleri isteyebilme; kişinin şüphe uyandırması durumunda üst araması yapabilme; araçlarının görünmeyen bölümlerinin açılmasını isteyebilme vb. yetkilerin verilmesi "yaşam hakkı" ve "kişi güvenliği" ihlallerinde 2007 yılında Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nda yapılan değişiklikler sonrasında yaşanan benzer bir şekilde artış yaşanması kaygısına yol açmaktadır.

İŞKENCE ve DİĞER KÖTÜ MUAMELE

Anayasa'nın ve Türkiye'nin de bir parçası olduğu evrensel hukukun mutlak olarak yasaklamasına ve insanlığa karşı bir suç olma vasfına rağmen işkence olgusu 2020 yılında da Türkiye'nin en başat insan hakları sorunu olmuştur. Denilebilir ki siyasal iktidarın baskı ve kontrole dayalı yönetme tarzı sonucu günümüzde tüm ülke adeta işkence mekânı haline gelmiştir.

Siyasal otoriterleşmeyle ile orantılı olarak devlet erkinin çeşitli kademelerinde yaygınlaşan yasa, kural ve norm denetiminden kaçınma, keyfilik, bilinçli ihmal gibi sebeplerle usul güvencelerinin ihlal edilmesi, gözaltı sürelerinin uzunluğu, izleme ve önleme mekanizmalarının işlevsiz kılınması ya da bağımsız izleme ve önlemenin hiç olmaması vb. nedenlerle resmi gözaltı merkezlerinde işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarında ciddi bir artış görülmektedir. 2020 yılının ilk 11 ayında;

- TİHV'e işkence ve diğer kötü muameleye maruz kaldığı iddiasıyla toplam 573 kişi başvurmuştur. Başvuranların 295'i aynı yıl içinde işkence ve kötü muamele gördüklerini belirtmişlerdir.

- İHD Dokümantasyon Birimi'nin tespitlerine göre resmi gözaltı yerlerinde en az 417 kişi işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalmıştır.

- TİHV Dokümantasyon Merkezi'nin tespitlerine göre en az 174 kişinin resmi gözaltı yerlerinde işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalmıştır.

Kolluk güçlerinin barışçıl toplantı ve gösterilere müdahalesi sırasında, sokak ve açık alanlarda ya da ev ve iş yeri gibi mekânlarda, yani resmi olmayan gözaltı yerlerinde ve gözaltı dışındaki ortamlarda yaşanan işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları da 2020 yılında Covid-19 salgını koşullarında yeni bir boyut ve yoğunluk kazanmıştır. Kolluk güçlerinin, evrensel hukukta ve ülke yasalarında tanımlanan zor kullanma yetkisinin çok ötesine geçen kural dışı, denetlenmeyen, cezalandırılmayan, siyasi iktidar tarafından görmezden gelinen hatta teşvik edilen bu şiddetli yıl içinde artış göstermiş, sıradanlaşarak gündelik yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Özellikle Covid-19 salgınıyla mücadele kapsamında alınan tedbirlere uymadıkları gerekçesiyle çok sayıda yurttaş, kolluk güçlerinin işkence ve diğer kötü muamele niteliğine varan şiddetine maruz kalmıştır.

2020 yılının ilk 11 ayında;

- TİHV Dokümantasyon Merkezi'nin verilerine göre kolluk güçlerinin toplanma ve gösteri özgürlüğü kapsamında yapılan barışçıl eylem ve etkinliklere müdahalesi sonucu en az 1929 kişi işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalmış, 65 kişi ise yaralanmıştır. Yine aynı dönemde sokakta ve açık alanda 159 kişi, ev baskınlarında ise 32 kişi işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalmıştır.

- İHD Dokümantasyon Birimi'nin verilerine göre ise kolluk güçlerinin toplanma ve gösteri özgürlüğü kapsamında yapılan barışçıl eylem ve etkinliklere müdahalesi sonucu en az 2190 kişi işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalmıştır.

Yakın tarihimizin en utanç verici insan hakları ihlallerinden biri olan insanlığa karşı suç niteliğindeki zorla kaçırma/kaybetme vakalarında OHAL'in ilan edildiği 2016 yılından bu yana yeniden bir artış görülmesi son derece endişe vericidir. Gözaltında zorla kaybetme eylemi anlık bir eylem değildir ve büyük çoğunlukla işkencenin eşlik ettiği belirli bir alıkoyma süresini içerir ve genellikle de ölümlü sonuçlanır. Bu nedenle çoklu ve ardışık ihlallere yol açmaktadır.

- TİHV Dokümantasyon Merkezi'nin tespitlerine göre 2020 yılının ilk 11 ayında 10

zorla kaçırmaya vakası yaşanmıştır. Daha sonra gözaltında olukları öğrenilen ve serbest bırakılan bu kişilerin işkence ve kötü muameleye maruz kaldıkları anlaşılmıştır.

- 6 Ağustos 2019 tarihinde Ankara'da kaybolan Yusuf Bilge Tunç'un akıbeti üzerinden 16 ay geçmesine karşın hala bilinmemektedir.

Ayrıca, 2020 yılında başta üniversite öğrencileri, gazeteciler ve politik aktivistler olmak üzere çok sayıda kişinin kayıt dışı biçimde gözaltına alınarak baskı ve tehdit yöntemleriyle ajanlaştırılmaya çalışıldığı, bunu kabul etmeyenlerden bazılarının "örgüt üyeliği" iddiasıyla tutuklandığı ya da kaçırılarak bir süre çeşitli işkence ve kötü muamelelere maruz kaldıktan sonra serbest bırakıldığı öğrenilmiştir.

2020 yılının ilk 11 ayında;

- İHD Dokümantasyon Birimi'nin verilerine göre baskı ve tehdit yöntemleri ile ajanlaştırma teklif edilip işkence ve diğer kötü muameleye maruz kaldığını belirten 160 kişi tespit edilmiş, bunlardan 45'i bizzat İHD genel merkez veya şubelerine başvuru yapmıştır.

- TİHV Dokümantasyon Merkezi'nin verilerine göre 14 kişi ajanlaştırma gerekçesiyle işkence ve kötü muameleye maruz kaldığını iddia etmiştir.

Türkiye'de hapishaneler, her dönem işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarının yoğun olarak yaşandığı mekanlar olmuştur. Özellikle Kürt sorununda barışçıl çözüm arayışlarından vazgeçilmesi ve 2015 Temmuz'unda Türkiye'nin yeniden çatışma ortamına girmesiyle başlayan, daha sonra askeri darbe girişiminin bastırılması ve ardından OHAL ilan edilmesiyle devam ederek günümüze varan süreçte hapishanelerde tutuklu ve hükümlülere yönelik işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarında olağanüstü düzeyde artışlar yaşanmıştır. 2020 yılında da hapishaneler bu niteliğini korumuştur.

Verilen bir soru önermesine cevaben 19 Haziran 2020 tarihinde Adalet Bakanlığı tarafından yapılan açıklamaya göre 1 Ekim 2019 tarihinden bu yana 396 mahpus tarafından işkence ve diğer kötü muamele başvurusu yapılmıştır.

İşkencenin önlenmesinde önemli rolü olan ancak yıllardır uygulamada büyük ölçüde ihmal edilen usul güvenceleri, OHAL sürecinde KHK'lar ile yapılan yasal düzenlemeler sonucu önemli ölçüde tahrip olmuştur. Bu yasal düzenlemelere de dayalı olarak, kişiye gözaltı hakkında bilgilendirme, üçüncü taraflara bilgi verme, avukata erişim, hekime erişim, uygun ortamlarda uygun muayenelerin gerçekleştirilmesi ve usulüne uygun raporların düzenlenmesi, hukukilik denetimi için süratle yargısal makama başvurulabilme, gözaltı kayıtlarının düzgün tutulması, bağımsız izlemelerin mümkün olması başlıklarında toplanabilecek usul güvencelerinin son dönemde büyük ölçüde ortadan kaldırıldığını ve bu konuda bütünüyle keyfi bir ortam yaratıldığını ifade etmek mümkündür.

Yine işkencenin önlenmesinde etkili ve önemli bir araç olan 'Ulusal Önleme Mekanizması'nın işlevlerini yerine getirmek üzere yetkilendirilmiş olan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'na (TİHEK) yönelik eleştirilerin zeminini oluşturan sorunlarda 2020 yılında da hiçbir değişiklik olmamıştır. Yapısal, işlevsel ve mali açılarından bağımsızlığı olmayan TİHEK'i OPCAT ve Paris Prensipleri ilkelerine uyumlu hale getirecek hiçbir adım atılmamıştır. Kurumun

yayımladığı ziyaret raporlarında ise ilke ve yöntem hataları bulunmaktadır. Covid-19 salgını sürecinde, kurumun web sitesine BM organlarının bazı açıklamalarından özetler koymak dışında, salgın nedeniyle son derece büyük riskler barındıran cezaevlerine ve diğer alıkonulma mekanlarına dair somut olarak hiçbir girişimde bulunmamış olması TİHEK'in işlevsizliği bakımından önemli bir göstergedir.

Cezasızlık hâlâ işkence ile mücadelede en önemli engeldir. Faillere hiç soruşturma açılmaması, açılan soruşturmanın kovuşturmayla dönüşmemesi, dava açılan vakalarda işkence yerine daha az cezayı gerektiren suçlardan iddianame düzenlenmesi, sanıklara hiç ceza verilmemesi ya da işkence ve bireysel suçlar kapsamında kamu görevi dışında eziyet suçu kapsamına alınarak cezalar verilmesi ve cezaların ertelenmesi gibi nedenlerle cezasızlık olgusu işkence yapılmasını mümkün kılan en temel unsurlardan birisi olarak hala karşımızda durmaktadır.

Adalet Bakanlığı, Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan '2019 Adalet İstatistikleri' adlı rapora göre söz konusu yıl içinde Cumhuriyet Başsavcılıkları tarafından TCK'nin 94. ve 96. maddelerinde düzenlenen işkence ve eziyet suçlarından toplam 2 bin 715 kişi hakkında soruşturma başlatılmış olup ancak 926 kişi hakkında kamu davası açılmasına karar verilmiştir. Buna karşın 'kamu görevlisine direnme' suçunu oluşturan TCK'nin 265. maddesinden 38 bin 582 kişi hakkında soruşturma açılmış olup, bunlardan 28.843 kişi hakkında kamu davası açılmasına karar verilmiştir. İşkence ile direnme suçundan açılan davalar arasında bu denli yüksek bir farkın olması cezasızlığın boyutlarını ve sistematik bir politika olarak sürdürüldüğünü açıkça göstermektedir.

Türkiye'nin işkence gerçekliği uluslararası mekanizma ve organlar tarafından hazırlanan raporlarda tüm çıplaklığı ile dile getirilmektedir. Ancak, Anayasa başta olmak üzere hiçbir yasa, kural ve normla kendini sınırlandırmak istemeyen siyasal iktidar, uluslararası önleme ve denetleme mekanizmaları tarafından yapılan eleştiri ve uyarıları da dikkate almamaktadır. Halen en kapsamlı uluslararası insan hakları izleme mekanizması olan BM Evrensel Periyodik İnceleme Mekanizması (EPİM) kapsamında Türkiye'ye yönelik 3. Periyodik İnceleme 2020 Ocak ayında gerçekleştirilmiştir. Periyodik inceleme kapsamında BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nce hazırlanan raporun konu başlıklarından biri de işkencedir. Raporda Türkiye'deki işkence gerçeği kapsamlı bir biçimde ele alınmış, yapılan eleştiri ve tavsiyeler yetkililere iletilmiştir.

CEZAEVLERİ

Devletlerin insan haklarına yönelik saygısının dolaylı göstergesi olan hapisaneler, bugün Türkiye'de siyasal iktidarın hukuku bir baskı ve sindirme aracı olarak kullanmasının sonucunda tıka basa dolu durumdadırlar. Buna karşın hapisanelerde bulunan mahpus sayısı maalesef tam olarak bilinmemektedir. Adalet Bakanlığı uzunca bir süredir bu konuda sağlıklı veri paylaşımı yapmamaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) istatistikleri ise geriden gelmektedir.

Adalet Bakanlığı verilerine göre 2005 yılında cezaevlerinde bulunan tutuklu ve hükümlü sayısı 55 bin 870 dir. Bu sayı, TK verilerine göre 31 Aralık 2019 tarihi itibarıyla 291 bin 546 olmuştur. Görüldüğü gibi 14 yıl içinde hapishanelerde bulunan tutuklu ve hükümlü sayısının yaklaşık altı misli artmıştır. Covid-19 salgını vesilesiyle 7242 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'dan yararlananların sayısının, yetkililer tarafından kamuoyu ile paylaşılmamış olmasına karşın, 90 bin civarında olduğu telaffuz edilmektedir. Adalet Bakanlığının verilerine göre 3 Kasım 2020 tarihi itibarıyla 71 bin 193 hükümlü Covid-19 izninde bulunmaktadır. TK verilerine göre Türkiye'de her yüz bin kişi başına düşen mahpus sayısı 2010 yılında 163 olurken, bu sayı yıllar itibarıyla artarak 2018 yılında 323'e ve 2019 yılında 351'e ulaşmıştır. 12 ve daha yukarı yaştakiler veri alındığında 2019 yılında her yüz bin kişi başına düşen mahpus sayısı 430 gibi daha yüksek bir sayıya ulaşmaktadır. Yine TK verilerine göre 1 Ocak - 31 Aralık 2019 tarihleri arasında ceza infaz kurumlarına 281 bin 605 kişinin hükümlü statüsünde giriş kaydı yapılırken 291 bin 212 kişinin ise hükümlü statüsünde çıkış kaydı yapılmıştır. Hapishanelere giriş ve çıkış trafiğinde görülen bu yoğunluk, hapishane nüfusundaki artış oranları ve mahpuslardan gelen Őikayetler birlikte değerlendirildiğinde hapishanelerde kapasitenin çok üzerinde mahpusun bulunduğu düşünülebilir.

Hapishelerde çeşitli gerekçelerle (ıplak arama, kelepçeli muayene, ayakta teknil vererek sayım uygulamalarına itiraz gibi) girişte ve sonrasında devam eden kaba dayak, siyasi suçlardan tutuklananların "terörist" olarak yaftalanması ve bu gerekçeyle Şiddete maruz kalmaları, her türden keyfi muamele ve keyfi disiplin cezaları, hücre cezaları, sürgün ve sevk uygulamaları yakın tarihte görülmedik boyutlara ulaşmıştır.

Sağlık hizmetine erişimin kısıtlanması, hapishane reviri ziyaret hakkının kısıtlanması, Adli Tıp Kurumu'na, adliyeye ve hastaneye götürülürken kelepçe takılması dhil kötü muamele uygulamaları, mahpusların sağlık sorunlarının zamanında ve etkili bir Şekilde zlmemesi, uzun bir süredir devam eden bir başka sorun alanıdır. Özellikle son dönemde tedavilerini zorlukla sürdüren mahpusların büyük bir çoğunluğunun başka hapishanelere sürgün edilmesi sağlık hizmetine erişim hakkına önemli ölçüde zarar vermiştir. Bu uygulamalar Covid-19 salgını koşullarında daha da artmıştır.

Salgın gerekçe gösterilerek cezaevlerinde mahpusların zaten kısıtlanmış olan hakları daha da kısıtlanarak yeni bir "normal" yaratılmak istenmektedir. Salgın gerekçesiyle aileleriyle görüşme hakkı tamamen ortadan kaldırılmış, avukat görüşmeleri kısıtlanmıştır. Yanı sıra havalandırmadan yararlanma süreleri ve diğer sportif, sosyal, kültürel hakların kullanımında da ciddi kısıtlamalar söz konusudur. Buna karşın mahpusları gerçekten salgından koruyacak önlemlerin ise yeterince alınmadığı görülmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi hapishanelerde kapasitenin üstünde mahpus bulunması zaten kendi başına büyük bir hak ihlali iken, Covid-19 salgını açısında ciddi bir risk oluşturmakta ve sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Mahpuslara verilen maske, eldiven, dezenfektan ve diğer temizlik malzemelerinin yetersiz ve su kullanımında kısıtlamaların olduğuna, Covid-19 testlerinin düzenli ve yeterli yapılmadığına, infaz koruma memurlarının sayım ve aramalar sırasında fiziksel mesafe kuralına yeterince dikkat etmediğine dair yoğun Őikayetler bulunmaktadır. Hastane sevklerinin dönüşünde

mahpusların karantina koğuşlarında tutulması da başlı başına bir sorun niteliğindedir. Kimi cezaevlerinde karantina koğuşuna her yeni mahpus konulduğunda karantina süresinin baştan başlatılması nedeniyle mahpusların hastaneye gitmekten vazgeçmelerine ve sağlık hizmetlerine erişim hakkından mahrum kalmalarına yol açmaktadır.

- İHD Dokümantasyon Birimi'nin tespitlerine göre hapisanelerde hastalık, intihar, şiddet, ihmal vb. çeşitli gerekçelerle en az 49 kişi yaşamını yitirmiş, bunlardan 8 mahpus hastane dönüşü tutuldukları karantina koğuşunda yaşamını yitirmiştir.

Covid-19 salgınına karşı alınan önlemlerin yetersizliği ile birlikte sağlığa erişim konusunda yaşanan kısıtlamalar hapisanelerin önemli bir sorunu olan hasta mahpuslarını durumunu daha da ağırlaştırmaktadır. Bu kişilerin karşı karşıya olduğu sağlık hizmetine yeterli erişim sağlayamama, bağımsız ve nitelikli tıbbi değerlendirme raporu alamama gibi sorunların yanı sıra Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunu'nda 28 Haziran 2014 tarihli "toplum güvenliği bakımından ağır ve somut tehlike oluşturmayacağı değerlendirilen" şeklindeki değişiklikte yer alan "toplum güvenliği" ibaresi, hasta mahpuslar için "kesin hayati tehlike teşkil ettiği" yönünde raporlar verilmiş olsa bile, mahpusların salınmalarını bütünüyle keyfiyete bağlamıştır.

- İHD Dokümantasyon Birimi'nin tespitlerine göre hapisanelerde 604'ü ağır olmak üzere toplam 1605 hasta mahpus bulunmaktadır.

Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi (CPT), BM İnsan Hakları Komiseri Michelle Bachelet gibi uluslararası insan hakları otoritelerinin evrensel standart ve normları hatırlatarak yaptığı uyarı ve çağrılara karşın 7242 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'da yapılan değişiklikten sadece eleştirel veya muhalif görüşlerini ifade edenler de dahil olmak üzere yeterli yasal dayanak olmadan alıkonulan gazeteciler, akademisyenler, insan hakları savunucuları, avukatlar, seçilmiş siyasiler ve özellikle Covid-19'a karşı savunmasız olan yaşlı ve ağır hasta mahpuslar yararlanamamıştır.

- TİHV Dokümantasyon Merkezi'nin tespitlerine göre 2020 yılının ilk 11 ayında en az 8 mahpus Covid-19 nedeniyle yaşamını yitirmiştir.

2000 yılından bu yana uygulanmakta olan ve tutuklu ve hükümlülerin fiziksel ve psikolojik bütünlüklerinin ciddi şekilde zarar görmesine neden olan tek kişi ya da küçük grup izolasyon/tecrit uygulamaları çözülemeyen kronik bir soruna dönüşmüştür. Adalet Bakanlığı'nın 10 tutuklu ve hükümlünün haftada 10 saat bir araya gelerek sosyalleşmesini öngören 22 Ocak 2007 tarihli genelgesi (45/1) yürürlükte olmakla birlikte uygulanmamaktadır. Bu sorun Covid-19 salgını kapsamında cezaevlerinde alınan tedbirler ile daha da derinleşmiştir. Bu nedenle bir kez daha Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi'nin (CPT) *"Tutukevlerindeki mahkumların günün makul bir kısmını (sekiz saat veya daha fazla) hücreleri dışında, belirli amacı olan ve değişen faaliyetler yaparak geçirmeleri hedeflenmelidir. Doğal olarak, hüküm giymiş mahkumların bulunduğu kurumlardaki programlar daha da uygun olmalıdır."* şeklinde ifade edilen standart ilkesini hatırlatmakta yarar olacaktır.

İzolasyon uygulamasının özel bir biçimi İmralı Cezaevi'nde yaşanmaktadır. 2011 yılından bu yana kesintisiz devam etmekte olan aile ve avukat görüş yasakları 2019 yılında üç kez, 2020 yılında bir kez (3 Mart 2020 tarihinde) yapılan aile ve 2019 yılında beş kez yapılan avukat görüşmelerine rağmen halen sürmektedir. CPT'nin Türkiye hapisanelerine 2017 ve 2019 yılı ziyaretleri sonucu açıkladığı raporlarındaki tavsiyelere uyulmadığı anlaşılmaktadır. Türkiye hapisanelerinde 27 Kasım 2020 günü İmralı Hapishanesinde tecritin kaldırılması için yeniden süresiz ve dönüşümlü açlık grevleri başlatılmıştır.

Hapishanelerde her geçen gün daha da artan insan hakları ihlalleri de dahil çeşitli gerekçeler ile 8 Kasım 2018 tarihinden bu yana yaşanan açlık grevleri ülkenin özel bir gündemi haline gelmiştir. Yıl içinde insan hakları bağlamında ele alınabilecek farklı sorunların çözümü talepleriyle, hapishanelerde farklı sürelerde açlık grevlerine başvurulması sorunların mahpuslar açısından ne denli dayanılmaz hale geldiğinin bir göstergesidir. İnsanların açlık grevi yaparak yaşamlarını ortaya koymak zorunda bırakılmalarının sorumlusu esas olarak ülkeyi yönetenlerdir. Açlık grevlerinin insanı ve yaşamı esas alan bir şekilde çözüm yollarının bulunması son derece mümkün iken, siyasi iktidarın en hafif deyişi ile duyarsızlığının sonucu, insanların yaşamlarını yitirmesi toplum vicdanında onulmaz yaralara açmaktadır.

- Özgürce müzik yapabilmek ve adil yargılanma hakkı için 17 Mayıs 2019 tarihinde Grup Yorum üyelerinin başlattığı, cezaevinden salındıktan sonra da sürdürdükleri açlık grevleri sonucu Helin Bölek, 3 Nisan 2020 tarihinde (açlık grevinin 288. gününde), İbrahim Gökçek ise 7 Mayıs 2019 tarihinde (açlık grevinin 323. gününde) yaşamlarını yitirdiler.
- Adil yargılanma hakkını, keyfi ve yasadışı baskı ve yasakların önlenmesini de içeren temel hakların korunmasını sağlamak amacıyla 3 Temmuz 2019 tarihinde açlık grevine başlayan Mustafa Koçak 24 Nisan 2010 tarihinde (açlık grevinin 297. gününde) yaşamını yitirdi.
- Yine adil yargılanma hakkını, keyfi ve yasadışı baskı ve yasakların önlenmesini de içeren temel hakların korunmasını sağlamak amacıyla 3 Şubat 2020 tarihinde açlık grevine başlayan Çağdaş Hukukçular Derneği (ÇHD) üyesi avukat Ebru Timtik, 27 Ağustos 2020 tarihinde (açlık grevinin 238. gününde) yaşamını yitirmiştir.

DÜŞÜNCE VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

OHAL ilanı ile birlikte siyasi iktidarın düşünce ve ifade özgürlüğüne yönelik kısıtlamaları, özellikle de basın üzerindeki kaygı verici boyutta artan baskı ve kontrolü 2020 yılında da sürmüştür.

Türkiye'de ifade özgürlüğünün kullanımı siyasi, sanatsal, ticari, akademik, dini ve ahlaki vb. hemen her ifade biçimi bakımından sorunlu olmakla birlikte kısıtlama ve ihlaller asli olarak siyasi nitelikli eleştirilere yöneliktir. Siyasal iktidarın icraatlarına yönelik her türlü eleştiri ya da denetleme talebi bastırılmaya çalışılmakta, soruşturma ve dava konusu olmaktadır. Bilhassa Covid-19 salgınına karşı mücadele sırasında siyasi iktidarın şeffaflıktan uzak, demokratik ve katılımcı yöntemleri yok sayan tutumu toplumda kaygıya yola açmıştır. Sağlığa erişim, korunma/koruma etkili ve doğru bilgilenmeyi gerektirir. Bilgilenme hakkı, içinde

bulunulan durumun boyutları ve sonuçları ne denli ağır olursa olsun, herkes tarafından açık bir şekilde bilinmesi gerekliliği, en temel yurttaş hakkıdır. Salgını ile mücadele kapsamında alınan önlemleri eksik ve yetersiz bulan, vaka ve ölüm sayılarına dair paylaşılan bilgilerin gerçeği yansıtmadığını düşünen, bu nedenle daha fazla bilgi ve şeffaflık talep eden, eleştiri ve itirazda bulunan pek çok kişi ve kuruluş çok sayıda ihlale maruz kalmıştır. Başta TTB olmak üzere ilgili uzmanlık ve meslek örgütlerinin, yine başta Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası (SES) olmak üzere sendikaların ve sivil toplum örgütlerinin ve temsilcilerinin soruşturmaya tabi tutulması bilgi edinme hakkının ihlalidir.

İfade özgürlüğünün sistematik olarak ihlal edilmesi, kaçınılmaz olarak basın özgürlüğünü de ortadan kaldırmaktadır. 2020 yılında yaptıkları haberlerden dolayı gazetecilere yönelik çok sayıda gözaltı ve tutuklama yapılmış, soruşturma ve davalar açılmış, tehdit ve fiziki saldırılarda bulunulmuştur. Gazetecilere ve yayın kuruluşlarına yönelik çok çeşitli yaptırımlar (ilan kesme, yayın durdurma vb.) uygulanmıştır.

- Uluslararası Basın Enstitüsü (International Press Institute/IPI) tarafından 2 Aralık 2020 tarihinde yayınlanan rapora göre Türkiye’de 79 gazeteci cezaevinde tutulmaktadır. Bu sayı Çağdaş Gazeteciler Derneği’nin (ÇGD) verilerine göre 127’dir.

TİHV Dokümantasyon Merkezi’nin verilerine göre 2020 yılının ilk 11 ayında:

- 62 basın çalışanı ve 2 yazar gözaltına alındı. 25 basın çalışanı tutuklanırken 14 basın çalışanı adli kontrol şartıyla serbest bırakıldı.
- 5 gazeteci saldırıya uğradı. 3 gazeteciye saldırı girişiminde bulunuldu. 4 gazeteci tehdit edildi. 1 gazeteci ise kendilerini istihbaratçı olarak tanıtan kişilerce ajanlık dayatmasına maruz kaldı.
- 2 basın kuruluşuna, 1 ilde ise Gazeteciler Cemiyeti’ne ait araca saldırılar düzenlendi. Bir haber ajansının ofisi 2 kez polis tarafından basıldı.
- 253 gazeteci ve basın çalışanı haklarında açılan 132 davada yargılandılar. Sonuçlanan davalarda 32 gazeteci toplam 131 yıl 8 ay 22 gün hapis cezası ve 14 bin 660 TL para cezası ile cezalandırıldı. Bir gazeteci 20 bin TL tazminat ödemeye mahkum edildi. Ayrıca 41 gazeteci hakkında soruşturma başlatıldı.
- Basın İlan Kurumu (BİK) tarafından 7 gazeteye toplam 135 gün ilan kesme cezası verildi. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından 30 basın-yayın kuruluşuna toplam 29 kez program durdurma, 5 gün yayın durdurma, 34 kez ise idari yaptırım ve para cezaları verildi.

Aralarında Evrensel, Birgün ve Cumhuriyet gazetelerinde çalışan gazetecilerin de olduğu 28 gazeteciye ait basın kartlarının Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından 24 Ocak 2020 tarihinde iptal edildi. 27 Ocak 2020 tarihinde Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Fahrettin Altun gazeteci akreditasyonuna ilişkin yaptığı açıklamada, basın kartı için yapılan 894 başvurunun değerlendirmesinin devam ettiğini belirtti. Türkiye Gazeteciler Sendikası Ankara Şube Başkanı Esra Koçak ise yaptığı açıklamada söz konusu başvuru sahiplerinin 1 yıldır ‘inceleme’ adı altında bekletildiğini ifade etti.

Toplumun tamamını ilgilendiren, deprem, kaza, ekonomik kriz, sınır ötesi askeri hareket, yolsuzluk ve salgın gibi birçok konuda iktidar tarafından alınan neredeyse ilk “önlem” sosyal medya uygulamalarını kısıtlamak ve sosyal medyada söz konusu gündemlere ilişkin paylaşımları incelemeye almaktır. Bu çerçevede pek çok habere, internet sitesine ve sosyal medya hesabına erişim ve yayın yasağı getirilmiştir. Özellikle 29 Temmuz 2020 tarihinde “İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi”nin TBMM Genel Kurulu’nda kabul edilmesiyle birlikte sosyal medya paylaşımları ve internet ortamında yapılacak yayınlar üzerinde kontrol ve baskının daha da arttığı gözlenmektedir:

- İçişleri Bakanlığı verilerine göre 1 Ocak 2020 ile 1 Kasım 2020 tarihleri arasında toplam 29 bin 19 sosyal medya hesabı hakkında inceleme yapıldı, 12 bin 163 sosyal medya kullanıcısı hakkında ise adli işlem başlatıldı.

- İçişleri Bakanlığı’nın 5 Mayıs 2020 tarihinde yaptığı açıklamaya göre sadece Covid-19 salgını ile ilgili olarak Türkiye genelinde toplam 7 bin 127 sosyal medya hesabı incelendi. Covid-19 salgını ile ilgili sosyal medya paylaşımları gerekçesiyle 496 kişi gözaltına alındı ve bu kişilerden 10’u tutuklandı.

TİHV Dokümantasyon Merkezi’nin verilerine göre 2020 yılının ilk 11 ayında;

- Sosyal medya paylaşımları gerekçesiyle görülen 7 davada 4 kişi 19 yıl 5 ay 27 gün hapis cezası ile cezalandırıldı.

- 4 Kasım 2020 tarihinde Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) Türkiye’den günlük erişimi 1 milyondan fazla olan sosyal ağ sağlayıcıları Facebook, Twitter, YouTube, TikTok, Periscope ve Instagram’a temsilci belirleme ve bildirme yükümlülüklerini yerine getirmedikleri gerekçesiyle 10’ar milyon TL para cezası verdi. 3 Aralık 2020 tarihinde aynı gerekçeyle söz konusu kuruluşlara 30’ar milyon TL para cezası daha verildi.

- 165 habere, 862 internet sitesine, 10 sosyal medya hesabına ve 71 internet içeriğine erişim mahkeme kararlarıyla engellendi.

- Ana muhalefet partisi CHP tarafından hazırlanan “21 soruda FETÖ’nün siyasi ayağı”, “Kıdem Tazminatında Fon Aldatmacası” ve “Arpalık Aile Şirketi...” isimli 3 kitap hakkında toplatma kararı verildi. Henüz basılmamış olan bir kitap ile bir gazete sayısı da mahkeme kararıyla yasaklandı.

İfade özgürlüğünün siyasal eleştiriyi ve yurttaş denetimini mümkün kılacak şekilde etkin kullanımının önündeki en büyük engeli içerikleri bakımından muğlak ve her yöne çekilebilecek bir takım düzenlemeler oluşturmaktadır. Başta Terörle Mücadele Kanunu olmak üzere Türk Ceza Kanununda en az 15 maddede ve bazı özel kanunlarda ifade özgürlüğünü sınırlayan ve cezalandıran düzenlemeler bulunmaktadır. Bu tür düzenlemelerin başında TCK’nin 301. (Türk Milletini, devleti aşağılamak), 299. (Cumhurbaşkanı’na hakaret), 216. (halkı kin ve düşmanlığa tahrik) ve 220/6. (örgüte üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işlemek) ile Terörle Mücadele Kanunu’nun 6. ve 7/2. (terör örgütünün propagandasını yapmak) maddeleri gelmektedir.

TİHV Dokümantasyon Merkezi’nin verilerine 2020 yılının ilk 11 ayında;

- Cumhurbaşkanı'na hakaret suçunu düzenleyen TCK'nin 299. maddesine muhalefet gerekçesiyle En az 28 kişi gözaltına alındı, 3 kişi tutuklandı, 1 kişi hakkında soruşturma başlatıldı. 1 kişi ise hakkında bu gerekçeyle açılan davada Cumhurbaşkanı'na hakaret suçunu düzenleyen 299. madde uyarınca değil, hakaret suçunu düzenleyen 125. madde uyarınca 5 ay hapis cezası ile cezalandırıldı.

- 5 gazeteci Cumhurbaşkanı'na hakaret iddiasıyla haklarında açılan davalarda yargılandılar, 2 gazeteci beraat etti, 1 gazeteci ise 11 ay 20 gün hapis cezası ile cezalandırıldı. 30 Kasım 2020 tarihine dek tamamlanmış olan yargılamalarda 10 kişi 12 yıl 1 ay 10 gün hapis cezası ile 2 kişi de para cezası ile cezalandırıldı.

- Eski milletvekili Fikri Sağlar ise Cumhurbaşkanı'na hakaret suçundan 10 ay hapis cezası ile cezalandırıldı.

- Halkların Demokratik Partisi (HDP) eski Eş Genel Başkanı Figen Yüksekdağ hakkında Cumhurbaşkanı'na hakaret iddiasıyla Van 7. Asliye Ceza Mahkemesi'nde açılan davada 1740 TL para cezası ile cezalandırıldı.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın göreve başladığı 2014 yılından 2019 yılı sonuna kadar olan dönemde, Cumhurbaşkanı'na hakaret suçundan 63 bin 41 kişiye dava açılmıştır. Açılan bu davalardan 9 bin 554 kişi ceza almıştır. Adalet Bakanlığı'nın verilerine göre 2019 yılında "Cumhurbaşkanı'na hakaret" iddiasıyla 36 bin 66 kişi hakkında soruşturma başlatan Cumhuriyet Başsavcılıkları 11 bin 371 kişi hakkında kamu davası açılmasına karar vermiştir.

3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu'na muhalefet gerekçesiyle açılan soruşturma ve davalar da yıllar içinde kaygı verici bir artış göstermektedir. Adalet bakanlığının verilerine göre 2019 yılında Cumhuriyet Başsavcılıkları tarafından 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu'na muhalefet ettikleri gerekçesiyle 39 bin 833 kişi hakkında soruşturma başlatılırken bu kişilerden 12 bin 417'si hakkında kamu davası açılmasına karar vermiştir.

Keza TCK'nin 216. maddesine (halkı kin ve düşmanlığa tahrik) muhalefetten 15 bin 44 kişi hakkında soruşturma başlatırken bunlardan 2 bin 300'ü hakkında kamu davası açılmasına karar vermiştir.

Adalet Bakanlığı 2020 verilerini henüz kamuoyu ile paylaşmadığı için ifade özgürlüğünü engelleyen bu kanun maddelerinden bu yıl açılan soruşturma ve davaların sayısını maalesef veremiyoruz.

Alevilerin eşit yurttaşlık hakkı talepleri 2020 yılında da karşılığını bulamamıştır. AİHM'nin zorunlu din derslerinin kaldırılması ve cemevlerinin ibadethane olarak kabul edilmesi ile ilgili kararlarının gereği yerine getirilmemiştir. Ancak 2018 yılından itibaren yargıya taşınmış dosyalarda, Yargıtay Aleviler lehine karar vermeye başlamıştır.

2020 yılında da Alevi, Hıristiyan ve Yahudiler ırkçı ve nefret içerikli tehdit ve söylemlerle maruz kalmaya devam etmişlerdir.

Vicdani ret hakkının hâlâ tanınmaması önemli bir insan hakkı ihlali olarak varlığını korumaktadır.

2020 yılının ilk 11 ayında 22 sanatçı hakkında “örgüt propagandasını yapmak”, “Cumhurbaşkanı’na hakaret” vb. gerekçeler ile açılmış olan davaların görülmesine devam edilmiş, Kürtçe olarak sahnelenecek olan iki tiyatro oyunu da yasaklanmıştır.

TOPLANMA VE GÖSTERİ ÖZGÜRLÜĞÜ

2020 de önceki yıl gibi toplantı ve gösteri yapma özgürlüğü açısından da kısıtlama ve ihlallerin kural, özgürlüklerin kullanımının ise istisna olduğu bir yıl olmuştur. Yıl içinde siyasi parti üyeleri, işçiler, öğrenciler, avukatlar, kadınlar, LGBTİQ+ bireyler ve hak savunucuları başta olmak üzere hemen her toplumsal kesimden kişi ve gruplar toplanma ve gösteri yapma özgürlüklerini yasaklar ve/veya kolluk güçlerinin fiili müdahaleleri sonucunda kullanamamışlardır.

Son dönemlerde mülki idare amirlerinin kendilerine 5442 Sayılı İller İdaresi Kanunu’nun 11/C maddesi ve 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’nun 17. maddesi ile verilen yetkiye dayanarak aldıkları bireysel veya toplu olarak yapılan eylem ve etkinlikleri yasaklama kararları barışçıl toplanma ve gösteri yapma özgürlüğünün önündeki en önemli engellerden birini oluşturmaktadır. Bu yasaklar tek bir eylem ve etkinliğe yönelik olabileceği gibi belli bir süre içerisinde tüm eylem ve etkinlikleri de kapsayabilmektedir. Ancak son dönemde ülkenin pek çok yerinde mülki idare amirleri, yasak kararlarını art arda alarak yasanın en fazla 30 gün ile sınırladığı eylem ve etkinlik yasaklarını fiilen kesintisiz ve süresiz hale getirmektedirler. Bu kaygı verici uygulama, her ne kadar OHAL 19 Temmuz 2018 itibarıyla sona ermiş ise de, aslında adı konmamış ve süreklilik kazanmış bir OHAL uygulaması niteliğindedir.

Milli güvenliğin korunması, kamu düzeninin sağlanması, Suriye’de devam etmekte olan askeri hareketi protesto etmek amacıyla yapılacak eylemlerin engellenmesi, “koronavirüs salgınının halk üzerinde korku/panik oluşturabileceği ve toplu halde yapılacak her türlü eylem/etkinliklerin söz konusu virüsün yayılması açısından risk oluşturması” vb. gerekçelerle alınan bu yasaklar, siyasi partilerden kadınlara, işçilerden LGBTİQ+’lara ve çevrecilere kadar her toplumsal kesimden yurttaşların barışçıl eylem ve etkinliklerine yönelik oldu.

TİHV Dokümantasyon Merkezi’nin tespitlerine göre 2020 yılının ilk 11 ayında;

- Valilik ve kaymakamlıklar tarafından 35 ilde, en kısası 1 gün, en uzununu ise 30 gün süreyle olmak üzere 115 kez tüm eylem ve etkinliklerin yasaklanması sonucu TÜİK 2019 verilerine göre söz konusu illerde yaşamakta olan toplam 61 milyon 520 bin 385 yurttaş, Anayasa’da “güvence” altına alınan barışçıl toplanma ve gösteri yapma hak ve özgürlüğünden mahrum bırakılmıştır.

- Bu akıl ve hukuk dışı yasaklar silsilesinin en uç örneği Van’da yaşanmaktadır. Van Valiliği 20 Kasım 2020 itibarıyla aldığı 15 günlük yasak kararı ile Van’da 21 Kasım 2016 tarihinden bu yana kesintisiz olarak uygulanan eylem ve etkinlik yasağı 1474 güne uzatılmış oldu. Başka bir ifade ile Van’da yaşayan yaklaşık 1 milyon 136 bin civarındaki yurttaş en temel demokratik hak ve özgürlüklerini 4 yıldır kesintisiz olarak kullanamaz durumdadır.

- Valiler ve kaymakamlar tarafından aynı dönemde bir güne ve/veya eyleme yönelik olarak ise 29 yasak kararı alınmıştır.

Toplanma ve gösteri yapma özgürlüğünün fiilen kullanılmasının önündeki diğer önemli bir engel ise kolluk güçlerinin keyfi, aşırı ve orantısız zor kullanımıdır. Ancak son yıllarda kolluk güçlerinin barışçıl toplantı ve gösterilere yönelik müdahaleleri sırasında başvurdukları zor kullanımı, evrensel hukukta ve ülke yasalarında tanımlanan zor kullanma yetkisinin çok ötesine geçen kural dışı ve denetimsiz bir şiddet eylemine dönüşmüştür. Hatta denilebilir ki kolluğun barışçıl toplanma ve gösteri yapma hakkını kullanan kişilere yönelik bu şiddeti, çoğu zaman işkence ve diğer kötü muamele boyutuna varmaktadır. Demokratik bir toplumun temelini oluşturan ve Anayasa tarafından da teminat altına alınmış olan toplanma ve gösteri yapma özgürlüklerini kullanarak yıl içinde çeşitli vesileler ile yürüyüş yapmak isteyen HDP'lilere, baro başkanlarına, kadınlara ve maden işçilerine yöneltilen zalimane ve utanç verici kolluk şiddeti de bu durumun somut örneklerini oluşturmaktadır.

TİHV Dokümantasyon Merkezi'nin tespitlerine göre 2020 yılının ilk 11 ayında;

- En az 731 barışçıl toplantı ve gösteriye kolluk güçlerinin müdahalesi sonucunda 1929 kişi işkence ve diğer kötü muamele niteliğinde uygulamalara maruz kalarak gözaltına alındı, 65 kişi yaralandı ve 1'i çocuk olmak üzere 9 kişi de tutuklandı. 100 kişi adli kontrol şartıyla serbest bırakılırken en az 88 kişiye de para cezaları uygulandı.

- İHD Dokümantasyon Birimi'nin verilerine göre ise kolluk güçlerinin toplanma ve gösteri özgürlüğü kapsamında yapılan barışçıl eylem ve etkinliklere müdahalesi sonucu en az 2190 kişi işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalmıştır.

Bu genel verilerin içinde yer almakla birlikte 2020 yılında farklı toplumsal grupların barışçıl toplantı ve gösterilerine yönelik kolluk güçlerinin müdahale ve engellemeleri ise şöyledir:

- Covid-19 salgınına yönelik alınan önlemlere ve artan polis şiddetine dair yapılmak istenen en az 11 toplantı ve gösteriye kolluk güçlerinin müdahalesi sonucu 76 kişi işkence ve diğer kötü muamele niteliğinde uygulamalara maruz kalarak gözaltına alındı. Gözaltına alınan 24 kişiye para cezası kesildi.

- Siyasi parti ve örgütler tarafından yapılmak istenen en az 24 toplantı ve gösteriye kolluk güçlerinin müdahalesi sonucu 151 kişi işkence ve diğer kötü muamele niteliğinde uygulamalara maruz kalarak gözaltına alındı, 13 kişi yaralandı. 24 toplantı ve gösteri ise fiilen engellendi.

- Kadın ve LGBTİQ+ hakları için yapılmak istenen en az 14 barışçıl toplantı ve gösteriye kolluk güçleri müdahale etti, 9 toplantı ve gösteri fiilen engellendi. Bu müdahaleler sonucu en az 153 kişi işkence ve diğer kötü muamele niteliğinde uygulamalara maruz kalarak gözaltına alındı, 27 kişi yaralandı. Gözaltına alınan 10 kişiye para cezası kesildi. Ayrıca, İstanbul Sözleşmesi ile ilgili basın açıklamalarına katıldıkları için 18 kadına 3 bin 150'şer Türk Lirası para cezası verildi.

- Çevre ve kent hakkına dair yapılmak istenen en az 12 barışçıl toplantı ve gösteriye kolluk güçlerinin müdahalesi sonucu 84 kişi işkence ve diğer kötü muamele

niteliğinde uygulamalara maruz kalarak gözaltına alındı, en az 3 kişi yaralandı. Ayrıca bu eylemlere katılan 9 kişi evleri basılarak gözaltına alındı, bu kişilerin 5'i adli kontrol şartıyla serbest bırakıldı, doğa nöbetine katılan 4 kişiye ise para cezası kesildi.

Toplanma ve gösteri yapma özgürlüğünün kullanılmasının önündeki bir başka önemli engel ise bu özgürlüğü kullanmak isteyen kişiler hakkında açılan soruşturma ve davalardır. Adalet Bakanlığı'nın verilerine göre 2019 yılında Cumhuriyet Başsavcılıkları tarafından 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefetten 7 bin 331 kişi hakkında soruşturma başlatılırken, bu vakalardan 3 bin 962'si hakkında kamu davası açılmasına karar verilmiştir. Bu kadar çok soruşturma ve davanın açılması, baskı ortamının yoğunluğunu gösterirken diğer yandan yurttaşlar üzerinde toplanma ve gösteri yapma özgürlüklerini kullanmaları bakımından caydırıcı bir etki yaratmaktadır.

TİHV Dokümantasyon Merkezi'nin tespitlerine göre 2020 yılının ilk 11 ayında;

- Çeşitli toplantı ve gösterilere katıldıkları gerekçesiyle 507 kişi hakkında açılan davaların görülmesine devam edildi. Yargılanan 130 kişi toplam 253 yıl 6 ay hapis cezası ile cezalandırıldı, 61 kişi ise beraat etti.

İnsan Hakları Savunucularının Korunması için Gözlemevi (FIDH – OMCT) ve İnsan Hakları Derneği (FIDH üye kuruluşu ve OMCT SOS-İşkence Ağı üyesi) tarafından Temmuz 2020'de yayınlanan rapor, toplantı ve gösteri yapma özgürlüğüne getirilen, özellikle da kadın hakları savunucularına yönelik kısıtlama ve hak ihlallerini açıkça ortaya koymuştur.

2020 yılında da Cumartesi Anneleri'in İstanbul'da, Barış annelerinin Diyarbakır'da insan hakları savunucuları ile birlikte kayıplar bulunsun failer yargılansın oturma eylemlerine yönelik yasaklar devam etmiştir. Cumartesi Annelerinin 800. Hafta oturma eylemi ile ilgili yapmak istediği sembolik eylem bile engelenmiş, 3 insan hakları savunucusu ve kayıp yakını gözaltına alınmıştır.

ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ

Türkiye'de yurttaşlar, toplu olarak bir araya gelip eyleyemedikleri ve düşüncelerini açıklayamadıkları için örgütlenme özgürlüklerini de kullanamamakta, müşterek geleceklerini şekillendirmek üzere sivil ve kamusal alana örgütlü olarak katılamamaktadırlar. 2020 yılında insan hakları örgütlerinin, dernek, vakıf, emek ve meslek örgütleri ile siyasi partilerin çok sayıda üye ve yöneticisi gözaltına alınmış, tutuklanmış, haklarında açılan davalar ile üzerlerinde baskı oluşturulmaya çalışılmıştır. Yerel yönetimlere seçilmiş her düzeyde siyasiler görevden alınmış, yerlerine kayyım atanmıştır. Dokunulmazlıkları kaldırılan milletvekilleri tutuklanmıştır. Siyasi partilerin ve sivil toplum örgütlerinin binalarına saldırılar olmuştur.

2020 yılında insan hakları savunucularına yönelik başta yargı yolu ile olmak üzere baskı ve tehdit politikaları devam etmiştir.

Kamuoyunda Büyükada davası olarak bilinen davada yargılanan aralarında Af Örgütü Türkiye Şubesi Onursal Başkanı Taner Kılıç, Günel Kurşun, İdil Eser ve Özlem Dalkıran'a hapis cezaları verilmiştir.

TİHV Cizre Referans Merkezi başvuru hekimi ve Şırnak Tabip Odası Başkanı Dr. Serdar Küni'nin hapis cezası ile cezalandırılmıştır.

TTB Yüksek Onur Kurulu üyesi Dr. Şeyhmuz Gökalp tutuklanmıştır.

İHD Eş Genel Başkanı Eren Keskin evine mermi bırakılarak ölümlle tehdit edilmiş, Diyanet İşleri Başkan'ının nefret söylemine karşı İHD Ankara Şubenin basın açıklaması nedeni ile İHD Genel Merkez ve Ankara şube yöneticiler Merkezi eri tehdit edilmiş, İHD Ege Bölge Temsilcisi Mehmet Aker İzmir'de çıkan bir yerel gazete manşetleri ile hedef gösterilmiş, İHD Ağrı Şube Başkanı Atilla Özbey ve İHD Balıkesir Şube Başkanı Fahri Semizoğlu gözaltına alınmış, İHD Malatya Şube Başkanı Gönül Öztürkoğlu kendisine verilen ağır hapis cezası nedeni ile Türkiye'yi terk etmek zorunda kalmıştır. İHD MYK üyesi M.Raci Bilici ve İHD Ağrı eski şube başkanı Abdulhadi Karakurt yargılandıkları davalarda hapisle cezalandırılmıştır. İHD yönetici ve üyeleri ile ilgili toplamda yüzlerce soruşturma ve dava devam etmektedir.

İçişleri Bakanlığının başta İHD olmak üzere insan hakları örgütleri üzerinde faaliyet denetimi 2020 yılında da sürdürülmüştür.

TİHV'in bir önceki başkanı ve halen yönetim kurulu üyesi Şebnem Korur Fincancı, TTB Merkez Konsey Başkanı olarak seçilirse her türlü tehdit ve hedef göstermeye maruz kalmıştır. Beraat ettiği davadan istinaf mahkemesi ceza verilmesi talebiyle yeniden yargılanmasına karar vermiş, böylece yargı yolu ile baskı politikasına maruz bırakılmıştır.

Gezi Davası'nda yargılanan 16 kişiden 9'u hakkında beraat, 7'si hakkında dosyalarının ayrılması kararı verildi. Bu davadan beraat ettiği ve tahliyesine hükmedildiği halde 15 Temmuz darbe girişimi ile ilgili hakkında açılmış bir soruşturma kapsamında cezaevinden tahliye edilmeden yeniden gözaltına alınan Osman Kavala, sevk edildiği mahkeme tarafından tutuklandı.

TİHV Dokümantasyon Merkezi'nin tespitlerine göre 2020 yılının ilk 11 ayında;

- Farklı dernek, vakıf, sendika ve meslek örgütlerinin üye ve yöneticisi olan en az 337 kişi gözaltına alındı, 87 kişi tutuklandı, 139 kişi adli kontrol şartıyla serbest bırakıldı.

- Farklı dernek, vakıf, sendika, meslek örgütlerinin üye ve yöneticisi 74 kişi hakkında açılmış olan davaların görülmesine devam edildi, 4 kişi hakkında soruşturma başlatıldı. Tamamlanan davalarda 3 kişi toplam 11 yıl 8 ay hapis cezası ile cezalandırıldı. Ayrıca 3 kurum hakkında soruşturma başlatıldı.

- Mahkeme kararıyla 1 sendika (Tüm Emekli-Sen) kapatıldı, 1 vakfa (Bilim ve Sanat Vakfı) kayyım atandı.

Çağdaş Hukukçular Derneği Genel Başkanı Selçuk Kozagaçlı ile dernek yöneticisi ve üyesi 17 avukatın hükmen tutuklu olduğu dosyada Yargıtay 2 kişi dışında onama kararı vermiştir. Av. Aytaç Ünsal'ın açık grevi nedeni ile infazının durdurulmasına karar verilmiştir.

Örgütlenme özgürlüğünü kullanılmaz hale getiren düzenlemelerin başında 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu gelmektedir. Söz konusu kanunun çeşitli maddeleri uyarınca haklarında açılan soruşturmalar ve hükmedilen yargı kararları sonucu seçilmiş yerel yöneticiler, siyasal parti, sendika, dernek veya vakıfların üye ve yöneticileri bu özgürlüklerini kullanamamaktadırlar.

TİHV Dokümantasyon Merkezi'nin tespitlerine göre 2020 yılının ilk 11 ayında:

- 'Örgüte yardım ve yataklık etmek', 'örgüt propagandası yapmak' ve 'örgüt üyesi olmak' gibi gerekçeler ile en az 1.145 kişi gözaltına alındı, 174 kişi tutuklandı, 277 kişi adli kontrol şartıyla, 23 kişi ise ev hapsi şartıyla serbest bırakıldı.
- En az 916 kişi hakkında 'örgüte yardım ve yataklık etmek', 'örgüt propagandası yapmak' ve 'örgüt üyesi olmak' gibi gerekçeler ile daha önceden açılmış davaların görülmesine devam edildi.
- İçişleri Bakanlığı 28 Kasım 2020 tarihinde yaptığı açıklamaya göre PKK/KCK soruşturmaları kapsamında 27-28 Kasım 2020 tarihlerinde 42 ilde düzenlenen operasyonlarda 641 kişi gözaltına alındı.

Diğer pek çok hak ve özgürlükle birlikte örgütlenme özgürlüğünün ağır biçimde ihlaline yol açan önemli bir uygulama da yerel yönetimlere kayyım atanmasını sağlayan düzenlemedir. 1 Eylül 2016 tarihinde OHAL kapsamında çıkarılan 674 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun bazı maddelerinde değişiklikler yapılarak yerel yönetimlere kayyım atanması olanaklı kılınmıştır. Ancak bu kararname 24 Kasım 2016 tarihinde yasa haline getirilerek terör suçları iddiasıyla haklarında soruşturma ve kovuşturma açılan belediye başkanları, encümen veya meclis üyelerinin İçişleri Bakanlığı tarafından görevden alınarak yerine doğrudan kayyım atanması kalıcı hale getirilmiştir. Uygulama basit bir prosedür izlemektedir. Önce seçilmiş yerel yöneticinin hakkında Terörle Mücadele Kanunu'na muhalefet gerekçesiyle soruşturma başlatılmakta, bu kapsamda gözaltına alınmakta hatta tutuklanmakta, daha sonra da İçişleri Bakanlığı tarafından görevden alınarak yerine kayyım atanmaktadır.

TİHV Dokümantasyon Merkezi'nin tespitlerine göre 2020 yılının ilk 11 ayında;

- 40'ı belediye eş başkanı, 2'si seçilmiş ancak KHK'lı oldukları için mazbataları verilmemiş belediye eş başkanı, 54'ü belediye meclisi üyesi, 1'i il genel meclisi üyesi, 7'si muhtar olmak üzere yerel yönetimlere seçilmiş 104 kişi gözaltına alındı. Ayrıca belediyelerde çalışan 11 kişi de bu soruşturmalarda gözaltına alındı.
- 12'si belediye eş başkanı, 7'si belediye meclisi üyesi ve 1'i muhtar olmak üzere 20 kişi tutuklanırken, 27 kişi adli kontrol şartıyla serbest bırakıldı.
- 3'ü il, 11'i ilçe ve 2'si belde olmak üzere toplam 15 belediyenin başkanı İçişleri Bakanlığı tarafından görevden alınarak yerine kayyım atandı. 31 Mart 2019'da yapılan yerel seçimlerden bu yana, 5 büyükşehir, 3 il, 33 ilçe, 7 belde belediyesi olmak üzere HDP'li 48 belediye ve CHP'li 1 ilçe belediyesine kayyım atandı.

- 31 Mart'ta seçilmiş belediye eş başkanlarının 33'ü tutuklandı, 14 belediye eş başkanı hâlâ tutuklu. Ayrıca görevden alınan 1 CHP'li belediye başkanı tutuklandı.

- 1 il belediye başkanı İçişleri Bakanlığı tarafından görevden uzaklaştırıldı, 1 ilçe belediye başkanının da mazbatasını Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından, hakkında kesinleşmiş hapis cezası hükmü olduğu gerekçesiyle iptal edildi.

- Belediye meclisi üyesi 22 kişi, il genel meclisi üyesi 7 kişi İçişleri Bakanlığı tarafından görevden alındı

- 5 muhtar ile 1 muhtar azası görevden alındı.

- İki belediye başkanı (İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı ve Rize Fındıklı Belediye Başkanı) hakkında İçişleri Bakanlığı tarafından farklı gerekçeler ile soruşturma başlatıldı.

- 42 belediye eş başkanının haklarında daha önceden açılmış davaların görülmesine devam edildi.

Milletvekili dokunulmazlıklarının kaldırılmasına yönelik yapılan Anayasa değişikliği de örgütlenme özgürlüğü açısından ciddi ihlallere yol açmaktadır. İktidar partisi AKP'nin talebiyle 20 Mayıs 2016 tarihinde TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilen Anayasa değişikliği ile haklarında kesinleşen yargı kararları bulunduğu gerekçesiyle o dönemki HDP Eş Genel Başkanları Selahattin Demirtaş ve Figen Yüksekdağ dahil çok sayıda milletvekilinin TBMM üyeliği sona erdirilmiştir.

TİHV Dokümantasyon Merkezi'nin tespitlerine göre 2020 yılının ilk 11 ayında;

- 3 milletvekilinin vekillikleri, haklarındaki kesinleşmiş mahkeme kararlarına dayanarak düşürüldü ve tutuklandı.

- Önceki dönemlerde milletvekilliği yapmış 4 kişi gözaltına alındı, 3'ü tutuklandı.

- 4 milletvekili ile önceki dönemde milletvekilliği yapmış 1 kişi hakkında çeşitli gerekçeler ile soruşturma açıldı.

- 1 milletvekili hakkında açılan davada 'örgüt üyesi olmak' suçundan 6 yıl 3 ay hapis cezası ile cezalandırıldı.

- Önceki dönemlerde milletvekilliği yapmış 12 kişi hakkında önceden açılmış davaların görülmesine devam edildi.

- 64 milletvekili hakkında 260 fezleke hazırlandı (AKP'den 2 milletvekili hakkında 2 fezleke, CHP'den 9 milletvekili hakkında 12 fezleke, DBP'den 1 milletvekili hakkında 13 fezleke, HDP'den 42 milletvekili hakkında 217 fezleke, İyi Parti'den 5 milletvekili hakkında 6 fezleke, MHP'den 1 milletvekili hakkında 1 fezleke, TİP'ten 1 milletvekili hakkında 1 fezleke ve bağımsız 3 milletvekili hakkında 8 fezleke).

2020 yılında muhalif siyasi partilere yönelik baskıları devam etti. TİHV Dokümantasyon Merkezi'nin tespitlerine göre 2020 yılının ilk 11 ayında;

- Siyasi parti üye ve yöneticisi olan en az 492 kişi gözaltına alındı. [Halkların Demokratik Partisi'nden (HDP) 412 kişi, Demokratik Bölgeler Partisi'nden (DBP) 11 kişi, Emek

Partisi'nden (EMEP) 3 kişi, Ezilenlerin Sosyalist Partisi'nden (ESP) 52kişi, Gelecek Partisi'nden 5 kişi, Cumhuriyet Halk Partisi'nden (CHP) 1 kişi, Emekçi Hareket Partisi'nden (EHP) 4 kişi, Sosyalist Yeniden Kuruluş Partisi'nden (SYKP) 1 kişi, İYİ Parti'den 1 kişi, Türkiye İşçi Partisi'nden 1 kişi, Devrimci Parti'den 1 kişi].

- 121'i HDP'nin, 2'si DBP'nin, 19'u ESP'nin, 1'i CHP'nin, 1'i SYKP'nin üye ve yöneticisi olan en az 144 kişi tutuklandı.
- Değişik il ve ilçelerde 7 parti binasına kimliği belirsiz kişi ya da kişiler tarafından saldırıya uğradı. Daha sonra kendisi polise teslim olan 1 saldırgan tutuklandı.
- Siyasi parti üye ve yönetici olan en az 112 kişi hakkında daha önceden açılmış davaların görülmesine devam edildi. 11 kişi hakkında ise soruşturma başlatıldı.

KÜRT SORUNU

Kürt sorunu Türkiye'nin demokratikleşmesinin önündeki en büyük engellerden biri olarak varlığını koruyor. Sorunun barışçıl ve demokratik çözümüne yönelik esas olarak iktidar tarafından içtenlikli, bütünlüklü adımların atılmaması, yanı sıra Ortadoğu'daki gelişmelerin etkisi ile 7 Haziran 2015 Genel Seçimlerinin hemen ardından başlayan silahlı çatışma ortamı halen sürmekte ve başta yaşam hakkı olmak üzere ağır ve ciddi insan hakları ihlallerine yol açmaktadır. Bu ihlaller, siyasi iktidarın Kürt sorununa yönelik şiddet politikalarını aynı zamanda kendi iktidarını sürdürmek için kullandığını da göstermektedir. Dolayısıyla bu sorunun çözümü Türkiye demokrasisinin gelişebilmesi için bir zorunluluktur.

Siyasal iktidarın her şeyi güvenlik sorunu olarak gören, kutuplaştırıcı, siyasi görüşleri, inançları, etnik kimlikleri, cinsiyetleri ve cinsel yönelimleri farklı olanlara yönelik ötekileştirici politikaları ayrımcılığın ve nefretin, dolayısıyla şiddetin toplum içinde yayılmasını teşvik ediyor. Özellikle de toplum içinde Kürtlere yönelik nefret içerikli yok edici saldırıların artmasına, barışçıl bir arada yaşama iradesinin zedelenmesine yol açıyor.

İHD Dokümantasyon verilerine göre hazırlanan Türkiye'de nefret suçları ve ırkçı saldırılar özel raporuna göre 2020 yılının ilk 10 ayında 14 ırkçı saldırıda 7 kişi yaşamını yitirmiş, 32 kişi de yaralanmıştır.

TİHV Dokümantasyon Merkezi'nin tespitlerine göre 2020 yılının ilk 11 ayında:

- Kürtlere yönelik ırkçı ve nefret içerikli 9 ayrı saldırı sonucu 2 kişi yaşamını yitirmiş, 7 kişi yaralanmıştır. Bu saldırılardan 2'si zorunlu askerlik hizmetini yapan kişilere diğer askerler tarafından yapılmıştır

İktidar bloğunun Kürt sorununa yönelik imha ve inkâr politikalarına toplumun güçlü bir itirazı anlamına gelen 31 Mart 2019 yerel seçimlerinin sonuçlarını yok sayan kayyım atamaları, seçilmiş Kürt siyasilerin tutuklanmaları gibi demokrasi dışı uygulamalar 2020 yılında da devam etti. Örgütlenme özgürlüğü başlığı altında ayrıntılı olarak aktarılan ihlaller yaşandı. Seçmen iradesi ve demokratik değerler ayaklar altına alındı.

Başta HDP'nin eski Eş Genel Başkanları Selahattin Demirtaş ve Figen Yüksekdağ olmak üzere çok sayıda seçilmiş Kürt siyasetçinin tutuklu bulunması veya hapis cezaları ve uzak cezaevlerine sürgünler ile cezalandırılmaları adil yargılanma, seçme seçilme, örgütlenme, düşünce ve ifade özgürlüğü gibi pek çok temel hak ve özgürlüğün ihlaline yol açmaktadır.

Bizler, Kürt sorununun her zaman demokratik ve barışçıl çözümünü savunduk. Bunda ısrarlıyız. O nedenle, çatışmaların hemen şimdi durmasını istiyoruz. Çatışmasızlık ortamının tesisi ile birlikte çatışmasızlık halinin yaşanan olumsuzluklardan da hareketle tahkim edilmiş bir hale getirilerek güçlendirilmesi, izlenmesi ve toplumsal barışın sağlanabilmesi için tüm tarafların içtenlikli, etkin programlar geliştirmesi gerekmektedir.

KADINA YÖNELİK ŞİDDET SORUNU

2020 yılında kadına yönelik erkek şiddetinde maalesef bir gerileme veya olumlu bir gelişme yaşanmadı. 2020 yılının ilk 11 ayında 260 kadın öldürüldü. En az 92 kadın tecavüze, 136 kadın tacize, 731 kadın şiddete maruz kaldı.

Covid-19 salgının çok sayıda insanı işsiz bırakan ya da eve kapatan şartları, kadınlar için çok daha ağır bir tabloyu beraberinde getirdi. Dünyanın neredeyse bütün ülkelerinde karantina koşulları kadınların cinsel, ekonomik, fiziksel şiddetle çok daha fazla karşılaşması anlamına geldi, Türkiye'de de şiddete ilişkin gözlem raporları benzer bir duruma işaret etti. Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'nun Nisan ve Mayıs 2020 Başvuru Karşılama Raporları'na göre, önceki aylara göre başvuru hatlarını arayanların sayısı Nisan ayında % 55, Mayıs ayında %78 artmıştır¹.

8 Mart Dünya Kadınlar Günü için yapılmak istenen çok sayıda etkinlik bu yıl da yasaklama, engelleme ve müdahalelerle karşılaştı. 2003 yılından bu yana gerçekleştirilen, 2019 yılında müdahale edilen 8 Mart Feminist Gece Yürüyüşü, bu yıl İstanbul Valiliği tarafından yasakladı. Yürüyüş için Sıraselviler Caddesi'nde toplanan kadınlara polis biber gazı ve plastik mermi ile müdahale etti. Müdahale sonucu en az 32 kadın gözaltına alındı.

15 Mayıs 2020 tarihinde İstanbul'un Kadıköy ilçesinde 17 Mayıs Uluslararası Homofobi, Bifobi ve Transfobi Karşıtı Gün dolayısıyla yapılan eyleme müdahale eden polis 2 kişiyi fiziksel şiddet uygulayarak gözaltına aldı.

Batman'da bir kız çocuğunun bir uzman çavuşun cinsel saldırısına maruz kalmasını protesto etmek için Batman'da Atatürk Parkı'nda 17 Temmuz 2020 tarihinde yapılan oturma eylemine müdahale eden polis aralarında çocukların da olduğu 10 kişiyi gözaltına aldı.

Muğla'da yaşayan Pınar Gültekin isimli bir kadının Cemal Metin Avcı isimli bir erkek tarafından öldürülmesini protesto etmek için 21 Temmuz 2020 tarihinde İzmir Alsancak'ta Kadınlar Birlikte Güçlü Platformu tarafından yapılan basın açıklamasının ardından yürüyüş yapanlara müdahale eden polis 12 kişiyi fiziksel şiddet kullanarak gözaltına aldı.

¹ <http://kadincinayetleriniidurduracagiz.net/aciklamalar/2912/nisan-2020-basvuru-karsilama-raporu>

Tüm bu olanlara karşın 2020 yılının Şubat ayında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan milletvekilleri ve AKP'nin Merkez Yürütme Kurulu üyeleriyle yaptığı bir toplantıda İstanbul Sözleşmesi'nin yeniden gözden geçirileceğini duyurdu. Hemen ardından başlayan tartışmalarda "Türk aile yapısını bozduğu", "eşcinselliğe yasal zemin hazırladığı" yönündeki ifadeler İstanbul Sözleşmesi'ni bir hedef haline getirdi. Kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddeti önleme ve bununla mücadelede temel standartları ve devletlerin bu konudaki yükümlülüklerini belirleyen uluslararası insan hakları sözleşmesi olan, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi ya da bilinen adıyla İstanbul Sözleşmesi, TBMM'de 24 Kasım 2011 tarihinde kabul edilmişti. Bu uluslararası sözleşmeden Türkiye'nin imza çekmesi durumunda, zaten yetersiz biçimde uygulanan şiddeti önlemeye yönelik standartların tamamen ortadan kalkacağını belirten çok sayıda kadın kitlesel protestolar düzenledi.

26 Temmuz 2020 tarihinde İstanbul'un Beşiktaş ilçesindeki Abbasağa Parkı'nda Kadınlar Birlikte Güçlü Kolektifi'nin çağrısıyla düzenlenecek olan İstanbul Sözleşmesi ile ilgili foruma polis tarafından valiliğin yasaklama kararı gerekçe gösterilerek izin verilmedi. Forumun sona ermesinin ardından 8 kişi polis tarafından fiziksel şiddet kullanılarak gözaltına alındı.

İstanbul Sözleşmesi'nin uygulanması talebiyle 5 Ağustos 2020 tarihinde İzmir'de İzmir Kadın Platformu tarafından yapılan yürüyüşe müdahale eden polis, 16 kişiyi fiziksel şiddet kullanarak ve ters kelepçeleyerek gözaltına aldı. Gözaltına alınanların serbest bırakılması için yapılan oturma eylemi sonrasında 5 kişinin daha gözaltına alındığı öğrenildi.

Ankara Kadın Platformu tarafından İstanbul Sözleşmesi'nden imza çekilmesi girişimini protesto etmek için 12 Ağustos 2020 tarihinde yapılan basın açıklamasına polis müdahale etti ve 33 kişiyi fiziksel şiddet kullanılarak gözaltına aldı.

25 Kasım Kadına Yönelik Şiddetle Uluslararası Mücadele Günü kapsamında İstanbul Taksim'de Kadın Komiteleri tarafından yapılmak istenen yürüyüş ve basın açıklamasına polis tarafından izin verilmedi. Polis barikatı önünde oturma eylemi yapan kadınları yaklaşık 5 saat boyunca abluka altına alan polis, daha sonra 10 kadını fiziksel şiddet kullanarak ve ters kelepçeleyerek gözaltına aldı. Müdahale sırasında 1 kadının ise yaralandığı öğrenildi.

ÇOCUK HAKLARI

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme dünya genelinde en çok ülke tarafından kabul edilen insan hakları belgesi olma özelliğini taşımasına karşın dünyanın her yerinde çocukların hakları yoğun bir şekilde ihlal edilmektedir.

Bütün dünyayı etkisi altına alan pandemi süreci, çocukların da yaşam rutinlerini olumsuz yönde etkiledi. Dünya Sağlık Örgütü raporlarına göre çocukların Covid-19'dan hayatını kaybetme oranı oldukça düşük olsa da süreçten en çok etkilenenler yine çocuklar oldu. Çocuklar, doğalarına aykırı bir biçimde uzun süre evlerde kapalı kaldılar ve kalmaya

devam ediyorlar. Pandemi döneminde kadınlara ve çocuklara yönelik şiddet % 27,8 oranında arttı.

Salgınla mücadele kapsamında alınan önlemler kapsamında okulların kapatılmasından dolayı uygulanan uzaktan eğitim, eğitim sisteminin sorunlarının daha fazla görünür olmasına yol açtı. Çocukların büyük çoğunluğu internete erişimin, bilgisayar, tablet, cep telefonu ya da uygun zaman ve mekânın olmayışı gibi nedenlerle, eğitim hakkından mahrum bırakıldı. EBA üzerinden yürütülen canlı derslere katılım, bu tür imkânsızlıklardan dolayı % 15-20 dolaylarında kaldı. Anayasal bir hak olan eğitim hakkı kullanılamaz hale geldi. İstanbul'da 8 yaşındaki Çınar Mert, EBA'ya girebilmek için internet hattı çekmek üzere babasıyla birlikte çatıya çıktı, ayağının kayması sonucunda 4'üncü kattan düşerek hayatını kaybetti.

Pandemi döneminde mevsimlik tarım işçisi çocuklar çalışmaya devam etti. Çocukların eğitim hakkından yararlanmalarını sağlamakla yükümlü olan Milli Eğitim Bakanı tarlada çalışan işçi çocuklarla fotoğraf çekilip sosyal medya hesabında paylaşmakla yetinirken, Urfa'da 15 yaşındaki mevsimlik tarım işçisi Ayşe Daş, işçileri taşıyan minibüsün devrilmesi sonucu hayatını kaybetti.

Covid-19 salgını önlemleri dahilinde çıkarılan İnfaz Yasası, hapisanelerdeki çocukları doğrudan kapsamadı. Ceza indirimleriyle bırakılan çocuklara dair de aydınlatıcı bir açıklama yapılmadı. Çocuk hapisanelerinden çocuklar ile ilgili yeterli bilgi alınamadı. Halen hapisanelerde kaç çocuğun tutulduğu bilgisi kamuoyuyla paylaşılmıyor.

Mayıs ayında pandemi önlemleri dahilinde uygulanan sokağa çıkma yasakları sırasında, Nusaybin'de sitenin bahçesinde oynayan çocukları polis havaya ateş açarak kovaladı. Olayın çekilen bir video ile kamuoyuna yansmasıyla oluşan baskı üzerine, polis açığa alındı.

Temmuz ayında Şırnak'ta bir uzman çavuş, 13 yaşındaki bir kız çocuğuna cinsel saldırı girişiminde bulundu. Cinsel saldırı faili uzman çavuş, çocuğun çığlık atması üzerine mahalle halkı tarafından yakalandı.

Evlilik yoluyla çocuk istismarına cezasızlık getiren yasa tasarısı, çocuk hakları ve kadın örgütlerinin baskısı üzerine rafa kaldırıldı.

30 Ekim'de İzmir'de meydana gelen depremde 27 çocuk hayatını kaybetti, çok sayıda çocuk yaralandı ya da ebeveyn kaybı yaşadı. Enkaz altından çıkarılan çocukların hakları hiçe sayılarak görüntüleri, kimlik bilgileri yayınlandı. Çocuklar travmatize oldukları bir süreçte korunmak yerine ihmal ve istismar edildi.

MÜLTECİLER/SIĞINMACILAR/GÖÇMENLER

Artık Türkiye toplumunun asli bir unsuru, bir parçası haline gelen sığınmacı ve mülteciler, hala her türlü ayrımcılığa ve istismara, nefret söylemine ve ekonomik sömürüye yoğun bir şekilde maruz kalıyorlar. 2020 yılında kolluk güçlerinin, sivil kişilerin şiddet ve nefret saldırılarına maruz kalan sığınmacı ve mülteciler yaşamlarını yitirdiler. İnsan kaçakçıları tarafından ölüme sürüklendiler. Salgının fiziksel, ruhsal, sosyal ve ekonomik tüm sonuçlarını

en ağır bir şekilde yaşayan sığınmacılar/mülteciler/göçmenler, ne yazık ki toplumumuz açısından görmezden gelinen hatta gözden çıkarılan hayatlar oldular.

Türkiye'deki geçici koruma altındaki kayıtlı Suriyeli sayısı 18 Kasım 2020 tarihi itibarıyla 3 milyon 635 bin 410 kişi oldu². Bu kişilerin 1 milyon 699 bin 107'sini (%46,7) 0-18 yaş arası çocuklar oluşturuyor. 0-18 yaş arası çocukların ve kadınların toplam sayısı ise 2 milyon 565 bin 823 kişi. (%70,5). Ayrıca 330.000'e yakın kayıtlı mülteci ve diğer milletlerden sığınmacı da Türkiye'de yaşıyor³.

Türkiye'nin sığınmacı ve mültecilere yönelik "pazarlıkçı" politikasının en ciddi yansıması, 2020 yılının Mart ayında yaşandı. 28 Şubat 2020 itibarıyla Suriye'nin İdlib kentinde Türk Silahlı Kuvvetleri birimleri ile yaşanan çatışmalara paralel olarak Türkiye'nin Avrupa'ya sınır kapıları açıldı. Binlerce mülteci/sığınmacı kimisi kendi imkanlarıyla kimisi de belediyeler tarafından tesis edilen otobüslerle Edirne'deki Pazarkule Sınır Kapısı'na ulaştı. 5 Mart 2020 tarihinde sınırın açılmasını bekleyenlere açılan ateş sonucu 1 sığınmacı yaşamını yitirdi, 5 sığınmacı ise yaralandı. Edirne Valiliği, Yunanistan tarafından açılan ateş sonucu daha önce de 2 sığınmacının yaşamını yitirdiğini belirtmişti⁴. İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, 6 Mart 2020 tarihinde twitter hesabından yaptığı açıklamada Meriç'ten Yunanistan'a geçen sığınmacı sayısını, 142.175 olarak açıkladı⁵.

Türkiye'de yaşayan mülteci/sığınmacıların yaşadığı ekonomik ve sosyal zorluklar, Covid-19 salgını kapsamında alınan önlemlerle daha da derinleşti. İş ve gelir kaybı, güvencesizlik, sağlık hakkına erişimde problemler artarken mülteci/sığınmacılara yönelik nefret söylemi ve ırkçı saldırılar da yoğunlaştı.

TİHV Dokümantasyon Merkezinin tespitlerine göre 2020 yılının ilk 11 ayında;

- İzmir ve Van'da mülteci/sığınmacı/göçmenleri taşıyan teknelerin batması ve yine Van'da soğukta donma sonucu 3 ayrı olayda 85 kişi yaşamını yitirdi.
- 9 ayrı olayda ırkçı ve nefret içerikli saldırılar sonucu 4'ü çocuk 6 kişi yaşamını yitirdi, 5 kişi ise yaralandı.
- Güvenlik güçlerinin açtığı ateş veya müdahalesi sonucu 2 ayrı olayda 5 kişi yaşamını yitirdi.
- 3 olayda 33 kişi gözaltında işkence ve kötü muameleye maruz kaldı.
- 1 kadın gözaltında cinsel saldırıya maruz kaldı.

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi'nin (İSİG) verilerine göre 2020 yılının ilk 11 ayında iş kazaları/cinayetleri sonucu en az 84 mülteci/sığınmacı/göçmen yaşamını yitirmiştir.

EKONOMİK VE SOSYAL HAKLAR

² <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>

³ <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2020/11/UNHCR-Turkey-Operational-Update-October-2020.pdf>

⁴ <http://www.edirne.gov.tr/basin-aciklamasi->

⁵ <https://twitter.com/suleymansoylu/status/1235857052548730880?s=20>

Türkiye son kırk yılın en ağır ekonomik krizlerinden birini yaşıyor. Yıllardır uygulanan borçlanmaya dayalı neoliberal ekonomi politikalarının sebep olduğu yoksullaşma, güvencesizleşme ve örgütsüzleşme, OHAL uygulamaları ile daha da derinleşmiş ve süreklilik kazanmıştır. Covid-19 salgını ile birlikte bu tablo daha vahim bir görünüm kazanmıştır. Bugün ülkede hem biyolojik hem de sosyal yaşamını sürdürülebilmesi için salgın koşullarında çalışmak zorunda olan milyonlarca kişi bulunmaktadır. Evlerde kalma şansına sahip olmayan, şantiyelerde, fabrikalarda, marketlerde yeterli önlemlerin alınmadığı koşullarda çalışmak zorunda kalan/bırakılan bu kişilerin maruz kaldığı hak ihlalleri büyük bir çeşitlilik göstermektedir.

Bu ihlallerin en başında ise iş cinayetleri gelmektedir. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi'nin (İSİG) verilerine göre iş kazaları/cinayetleri sonucu Türkiye'de 2020 yılının ilk 11 ayında en az 2032 işçi yaşamını yitirmiştir. Yıl içinde yaşanan iş cinayetlerinin toplam sayısı içinde, tüm tespit zorluklarına karşın, Covid-19 nedeniyle yaşamını yitiren işçilerin sayısı azımsanmayacak bir orandadır. İşsizlik ve yoksulluk en çok kadınları, çocukları ve mültecileri/sığınmacıları/göçmenleri etkilemektedir.

Covid-19'un sağlık çalışanları için iş kazası ve meslek hastalığı olarak kabul edilmesi için acil düzenleme yapılmalıdır.

Pandemi koşullarında yoksulluğun giderek arttığı Türkiye'de, işçi ve emekçilerin kazanılmış haklarına dokunulmamalı, asgari ücret vergi dışı bırakılarak 4 kişilik ailenin yoksulluk sınırı dikkate alınarak belirlenmeli, enflasyon rakamları manüple edilmemeli, kıdem tazminatına dokunulmamalıdır. İşçi ve emekçilerin hak arama eylemleri yasaklanmamalı, grev ve toplu eylem hakları güvence altına alınmalıdır.